

Fællessang uden nationalisme og nostalgi

Af Henrik Marstal

Der er masser af gode grunde til at opmuntre landets folkeskoler til at genindføre morgensangen i folkeskolen og gøre det til en fast bestanddel i skolens hverdagsrutiner. Derfor er det helt fint, at uddannelsesordfører Martin Henriksen (DF) for nylig har sat emnet på den politiske dagsorden. For blot det at synge et par sange i et fælles frikvarter et par gange om ugen med klaver- eller måske guitarledsagelse kan over tid gøre underværker for elevernes musikglæde, deres koncentration, deres fornemmelse for kulturarven og fremfor alt deres samhørighedsfølelse – ikke blot med hinanden, men også med deres lærere, deres forældre, deres bedsteforældre og i sidste ende med alle andre mennesker.

Dertil kommer, at det er både fysisk og følelsesmæssigt forløsende at synge sammen. Og skal man se tingene lidt fra oven, er der næppe tvivl om, at det at lade skoleelever synge i fællesskab er en hensigtsmæssig strategi i det dannelsesprojekt, som det også i dag er at blive socialiseret som samfundsborger.

Når man siger morgensang og folkeskole i samme sætning, tænker mange på et helt særligt repertoire af sange: Den lidt ældre danske sangskat, som der gennem store dele af 1900-tallet er blevet sunget fra, og som indbefatter fædrelandssange, sange om dansk natur, historie og kristendom samt selvfølgelig de klassiske børnesange fra De små synger-repertoiret.

Der er utrolig meget godt at sige om denne sangskat. De bedste af sangene er som små kunstværker, for de er melodisk set uopslidelige, og de beretter næsten altid om almene menneskelige vilkår på en vedkommende måde. Og særligt for børnesangene gælder det, at mange af dem har et stemningsmæssigt indhold, som giver glæde og fylde i sindet næsten uanset hvilken sindstilstand, man ellers måtte være i.

At der er tale om ældre sange, behøver ikke at være et problem. For der vil altid være brug for sange fra ældre tider til at sætte nutiden i perspektiv og skærpe fornemmelsen for fortiden forstået som både kulturarv og som historie. Og eftersom børns tilgang til at synge ofte er udogmatisk, for ikke at sige fordomsfri, gør det mindre, hvis der skulle være et par ord eller tre i sangene, som falder uden for elevernes normale ordforråd.

Dertil kommer, at den ældre sangskat har et tidsperspektiv, som giver den en stor fordel i forhold til nyere sange. Mens den ældre sangskat er blevet formet gennem mange generationers brug af sangene, hvor gentagne selektionsprocesser har skabt et udvalg af de mest vedkommende og slidstærke sange, bærer nyere sangrepertoarer ofte præg af, at disse selektionsprocesser ikke nødvendigvis har fundet sted endnu. Omdelte fotokopier med sæsonens popsange eller børnehits bliver ikke en del af en sangskat, før sangene har bevist deres værd i fællessangsrelaterede sammenhænge.

Men det er vigtigt at holde sig for øje, at morgensang i dag er og nødvendigvis må være noget ganske andet end den har været i tidligere generationer. Engang blev den tradition at synge morgensang i folkeskolen opfattet som naturlig og selvindlysende. Og ingen tænkte over, at den samtidig kunne betragtes som et redskab i opretholdelsen af Den Sorte Skole, hvor især fædrelandssangene havde den ideologiske funktion at fremme elevernes nationalfølelse. Men tiderne er i sandhed skiftet siden da. Traditionen er ikke længere selvindlysende, og det at synge i fællesskab er ikke helt så naturlig en beskæftigelse.

I takt med at landbrugssamfundet blev fortrængt af først det industrielle Danmark og siden velfærdssamfundet, ophørte den danske sangskat gradvist med at være en mental byggesten i den stadige skabelse af et fælles Danmark som nation, som bevidsthedsfelt og som erindringsrum. Selvom det stadig var dejligt at synge sammen både blandt børn og voksne, gjorde især 1960'ernes velfærdsboom det lidt mindre indlysende fortsat at afsynge de talrige kernesunde melodier i dur med tekster om fædrelandet, om bondekulturens hverdag og om de geografiske og historiske omstændigheder, der havde "skabt" det danske folk.

Den omstændighed har ikke ændret sig i det moderne netværkssamfund. Den sammenhængskraft, som i landbrugssamfundet var nødvendig for at skabe og nære et imaginært værdifællesskab blandt landets indbyggere, og som den danske sangskat spillede en vital rolle for, har vist sig at være en stadig mere overflødig størrelse. Det er sket i takt med, at Danmark i lighed med andre vesteuropæiske nationer så at sige er blevet globaliseret indefra, samtidig med at traditionerne i stort omfang er blevet svækket, fordi de har vist sig at være utidssvarende.

Derfor har flere og flere sange fra den ældre sangskat haft problemer hos især de lidt yngre danskere med at stå distancen som andet og mere end sange fra de gode gamle dage, altså sange, som beretter om et ærværdigt, men utidssvarende Danmark. Selvom mange af disse sange har en særlig status som kilde til inspiration for især de voksne og ældre, der har kendt dem fra deres skoletid, bliver sangenes konkrete og åndelige forbindelse til et nutidigt Danmark derfor stadig mere snæver.

Og ser man bort fra rituelle sammenhænge som højtider, årsfester og lokalhistoriske begivenheder, risikerer disse sange i dag at klinge stadig mere skingert som bærere af en nationalistisk og/eller nostalgisk dagsorden, hvor et fortidigt Danmark søges genoplivet uden hensyn til om sangene rent faktisk optræder på nutidige betingelser eller ej.

Det spiller også ind, at repertoiret fra den ældre sangskat helt generelt ikke nyder samme synlighed som førhen. Når disse sange engang var dominerende i morgensangen, kunne det kun ske, fordi sangene ofte også havde et liv uden for skolen – i hjemmet, i forbindelse med fritidsaktiviteterne samt i andre sociale sammenhænge som for eksempel forsamlingshuset. Men sådan er det næppe i dag. Hvis ikke man tilhører en kulturelt velstimuleret familie eller synger i kor, er der ikke mange muligheder for at synge repertoiret fra den ældre sangskat, med mindre man vælger at gøre det for sig selv.

Det er ikke det samme som at sige, at repertoiret bliver holdt kunstigt i live, hvis man anvender det i folkeskolen. Men det siger noget om, at den ældre sangskat ikke længere er helt så umiddelbar tilgængelig i dag, som det var tilfældet for et par generationer siden.

Derfor: Uanset hvad, er og bliver det en afgørende pointe, at sange fra den ældre sangskat ikke kan være det primære repertoire i folkeskolernes fællessangsrepertoire. Dertil er det isoleret set for utidssvarende ideologisk såvel som indholdsmæssigt – dets kvaliteter uanfægtet. Folkeskolen må derfor arbejde aktivt på at afveje dette repertoire, sådan at det kan indgå som afbalanceret komponent på linje med repertoiret fra, hvad man kunne kalde den nye sangskat, og som udgøres af en talrig mængde kvalitetssange fra midten af 1960'erne frem til i dag inden for genrer som folk, vise, pop og rock samt den nyere børnesangskultur. For uden sange, som beretter om aktuelle forhold og problemstillinger i et nutidigt tonesprog, er de ældre sange ikke meget bevendt – isoleret set risikerer de at blive til oppustede fortidsbilleder uden mulighed for på sigt at slå rod i nutidige sind.

Når der lige nu er seriøs politisk vilje til at slå et slag for morgensangen, skal både dets politikere såvel som folkeskolens egne fagfolk derfor være opmærksomme på, at man under ingen omstændigheder kan gå tilbage til de gamle tider, hvor repertoiret fra den ældre sangskat dominerede. At forsøge på at gøre det alligevel vil resultere i et kultursyn, som emmer af nostalgi og nationalisme, og som er ude af trit med de forventninger man med rette må have til folkeskolen: At den bidrager afgørende til at gøre eleverne til moderne samfundsborgere.

Hvis folkeskolerne skal opmuntres til at gøre tankerne om at genindføre morgensangen til virkelighed, kræver det derfor en løbende fagligt kvalificeret debat fra miljøet selv. En debat, som tør tage sit udgangspunkt i overvejelserne om hvilke værdier og kulturforestillinger man ønsker at skabe eleverne med.